

A nap kevésbé érdekes része

Vékás Éva fordítása

Ma láttam Mását.

Alig múlt el dél, s kezdődött a nap kevésbé érdekes része. Gyakran van ez így. A reggel valamit ígér. Bármit. Mondjuk, az álmok után felhúzóom a redőnyt a szobában, és megpillantom, ahogyan az éppen ébredő fényben lángoló felhők vonulnak Újbelgrád fölött. Azt hiszem bolondul és naivan, hogy ha a nap majd magasra hág, továbbúsznak, mint nagy lebegő szigetek tele növényekkel és madarakkal. Ebből nem lesz semmi. A fárasztó délután és a hosszú, sivár est lényegében minden reményt elsöpör, a mennyország minden képzetét. Szertefoszlik a kép. Az égbolt kisimul, szürkesség borul a városra.

De ma reggel, ezen a napon, amikor megláttam Mását, semmiben sem reménykedtem. Az Akadémiára csak azért jártam, hogy valahova menjek és valamit csináljak, régóta meggyőződve arról, hogy sohasem fogok megtanulni festeni úgy, ahogyan szeretnék. Talán azért, mert meg sem tudom magamnak magyarázni, mi az, amit igazán szeretnék. Már az egyetemi tanulmányok első évének bevezető óráin felfogtam, hogy a festés tanulható. Igen, tanulható. Habár minek? Mert megtanulni igazából sohasem lehet.

Hogy Mását mindhiába kívántam, és hogy a vágy soha nem fog elhagyni, az egészen más történet. Nem tudom, ő milyen kapcsolatban van minden mással, ami az életemet képezi. Valamilyenben biztos, de hogy milyenben, nem tudom, nem szeretnék találgatni, elvesznék a labirintusban. Máskülönbem engem csak a megnevezhetetlen érdekel, azt pedig csupán lefesteni lehet. Feltételezem, hogy lehet. Nem vagyok biztos abban, hogy erre bármikor képes leszek.

– Gorčin – mondta az első szemeszterben Prodanov tanár úr, barátságos és értelmes ember volt, az esti aktot és az összes többi tantárgyat ő adta elő –, Gorčin, mit mondjak neked? Ami a kezünk alól kikerül, az Isten akarata. Az a meztelen, komor, ráncos, éhségtől kimerült öregember, akit most rajzolsz, része ennek az akaratnak, és ennek a képen láthatónak kell lennie, a fest-

mény érintkezik azzal, ami mindannyiunk felett áll. Természetesen, te beleírod magad a képbe úgy, ahogyan neked megfelel, varázslat pedig vagy van, vagy nincs. A művészet lényege abban van, ahogyan a dolgokra tekintünk, a művész természetszerűen másként látja ezeket, mint más emberek. Ami nem jelenti azt, hogy le kell becsülnünk másokat. Mindenki a maga módján beszélget Istennel. Ezt a jogot a születéssel kapjuk, mindegy, hogy művész vagy, vagy sem. De ha már az vagy, és ha gondolod, hogy az vagy, ne hagyd el magad, és ne hanyagold el azt, amit tőle kaptál, ez bűn. Akinek van tehetősége, köteles maga előtt és mások előtt is megbecsülni azt, és tökéletesíteni.

Így beszélt Prodanov tanár úr, soha föl nem emelve a hangját. Aztán minden úgy ment, ahogy ment. A második évre Jerkov, Pavković és én iratkoztunk be, a többiek feladták. Emlékszem, nagyon elkedvetlenedtünk, amikor Ososlija tanár úr a harmadik szemeszterben közölte velünk, hogy átveszi az osztályunkat.

– Prodanov – mondta az új tanár, aki fiatalkorában az informel képviselője, később freskórestaurátor volt –, Prodanov, fiatal kollégáim, depressziós lett. Nem tud alkalmazkodni. Nem tetszik neki a kor, amelyben élünk, mintha az bármely érzékeny és gondolkodó lénynek is tetszene. Felajánlotta a felmondását. A tanári kollégium elutasította a javaslatát, és nyugállományba helyezte. Visszatérhet a munkahelyére, amikor csak akar, mindnyájan ismerjük kollégánk felelősségteljeségét és pedagógusi értékeit. De ebből valószínűleg nem lesz semmi. Egy régi házat bérelt a tengerparton, elköltözött, a tenger megszállottja, az orvosok fényterápiát tanácsoltak neki. A depresszió bizony a bennünk és a körülöttünk lévő fény hiányának a következménye. De mit tehetünk, lesz ahogy lesz, komoly munka vár ránk.

Két és fél év telt el, Prodanov nyomtalanul eltűnt. Mi hárman, a valamikori nindzsa teknősök, eljutottunk a diplomakiállításig. Ososlija azt mondja, Jerkovból, Pavkovićból és belőlem lehet még valami, sosem lehet tudni. Ilyenkor általában megáll, jelentősegteljesen fölemeli jobb kezének ujját, elkapja valakinek a pillantását, és hozzáfűzi: ez csak önöktől függ. Ebben a pillanatban mindig eszembe jut a Másával közös gimnáziumi osztályfőnökünk, a fizikatanárnő. Telebeszélte a fejünket, egyazon mondatot ismételve. Ha nem tesszük meg az első lépést, nem tudjuk meghódítani a világot. A fenét. Tőlünk nem függ semmi. Az élet tiszta véletlenszerűség. Sodor mindenkit, válogatás nélkül, ahova akar és ahogyan akar. Az öngyilkosság kivételével, kislányként gondolkoztam ezen, egyetlenegy kulcsfontosságú döntést sem értelemmel hozunk meg, hanem a pillanat hozza önkényesen, és később felmerül bennünk, miért éppen úgy cselekedtünk.

Mért ment férjhez anyám apámhoz, és mért éppen én születtem ebből a szerelemtelenségből, és mért ölte meg apám magában a művészt és lett belőle ezredes, és mért nősült meg három hónappal azután, hogy anyámat eltemettük, és mért szeretett Mása mindig valaki mást. Soha nem engem. Nem próbálok választ adni az ilyen és ehhez hasonló kérdésekre. Habár... Lényegében Ososlija már rég bekapcsolt bennünket a restaurátori munkába, ami egyáltalán nem érdektelen. Ujjaid alatt, ahogyan a falat érinted, érzed, hogy előtted itt valamikor a régi mesterek dolgoztak. Valamicskét fizetnek is, megélünk. Emellett állandóan utazunk valamerre, mászunk az állványokon, magunkba szívjuk a fényt...

Egy pillanatra láttam őt. Igen, Mása volt. Alig múlt el dél, az aluljáróból jöttem fel, mint valami alvilágból. Az utcákon félhomály. Alacsony, átláthatatlan felhők borultak a városra, mintha sohasem akarnának elmenni. A nap hitványabbik része. Az Akadémia felé vettem az irányt, megpróbáltam legalább egyetlen vásznat kitalálni a diplomamunkára, de semmi nem volt az ujjaimban. Ez vagyok én, Gorčin, állandóan belekezek valamibe, és sohasem fejezek be semmit. Anyám a halála előtt arról beszélt, hogy fél a végtől, nem maga miatt, hanem mert aggódik, hogy mi lesz velem. Nem történt semmi szörnyű. Valahogy befejeztem az iskolát, a fizikatanárnő megajándékozott egy kettessel. Menj isten hírével, mondta összeszorított ajkakkal, te úgysem fogsz ezzel foglalkozni. Megfordultam és elmentem, beiratkoztam festészetre. Mása minden sikertelen szerelmével együtt valahol a távolban maradt. Sokáig egyetlen hírt sem hallottam felőle. Nem is szerettem volna hallani. Nem láttam, noha gondoltam rá reggel, délben, este, ezek a sebek sohasem gyógyulnak be teljesen. Apám nyugdíjba vonult, az újbélgádi lakását eladta, nekem vett egy garzont ugyanabban a tömbházban, és valahova leköltözött a víz mellé, sehogyan sem tudom megjegyezni a falu nevét. Új feleségének ott van háza. Ritkán beszélgetünk, évente egyszer. Felhív és megkérdezi, jól vagyok-e, szükségem van-e valamire. Jól vagyok, nem kell semmi. Én soha semmit nem kérdezek tőle. Csend a vonalban. Jó lenne, ha eljőnnél egyszer, szép itt, nyugalmas és zöld, lehet dolgozni, látszik a Duna, mondja az ún. apám a hosszú hallgatásunk után. Elmegyek majd, felelem. És tudom, hogy nem fogok. Ő is tudja. Hanem hát valamit csak kell beszélni, hogy ne maradjon éppen minden kimondatlanul.

Furcsa lény ez a Mása. Azok közül való, akikkel sohasem vagyunk tisztában. A legvonzóbb lány az iskolánkban. Abban az iskolában, mint a világ összes többi iskolájában is, kisezer vonzó lány volt. Ami egy tökéletes adat, nem is tudom elképzelni a világot valamiféle vonzóerő nélkül. Bárhogyan is nézzük és bárki is nézné, istenadta szépség volt. Ezt senki nem is vonta kétségbe. Egyszerűen ő volt a legvonzóbb. És pontum. Az alul-

járóból jöttem fel, és megláttam őt. Senkivel sem tudnám összetéveszteni. Mása az Mása. Egyike azoknak, akik mindig morzsákat hagynak maguk után, hogy aztán kereshessék őket.

És hogy sohase találják meg.

Átment az utca túloldalára. Futni akartam, aztán visszatantorodtam. Úgy harminc méter választott el bennünket és az a négy, nem, nemsokára öt év, amióta őt utoljára láttam. Ő volt az, biztos vagyok benne. Minden lépés az ő lépése, és kezének mozdulata is csak az övé. Az emberek mégiscsak kézmozdulataikban különböznek leginkább. A járásából pedig megállapíthattam, hogy boldog. Mindig is ilyen volt, vidám és vonzó. Gorčin, túl sötétben látod a világot, mondogatta és nevetett, miközben én megpróbáltam szerelmet vallani neki. Nem vette komolyan, bár a lányok ebben a korban komolyabbak a fiúknál. A fejembe vettem, hogy egyetlen problémája az, hogy mindig téves személyt szeretett. Ő természetesen azt hitte, hogy az igazit szereti, de abból, hogy az nem én voltam, arra következtek, hogy téves embert szeretett.

Túl sötétben látom? Hát a sötétnek nincsenek árnyalatai, a sötét az sötét.

Osztályfőnökünk vezetékneve Poprženović volt. Arányos, szimmetrikus arcvonásaiból ítélve valaha biztosan szép volt, akár egy kezdetleges portré. Semmit sem tévesztett szem elől, átdöfött bennünket sasszemével, és feleléskor már megszólalnunk sem kellett, tudta rögtön, hogy ki megnyit tud. Mása színötös volt, a legszebb lábú stréber a pedagógia történetében, Gorčin – egyes. Á, nem, ha létezne nulla, akkor nulla lenne, üres tábla, amelyre csak rajzolni lehetne. Semmi mást. Szerette a sárgát. Télen, amikor lehullott a hó, a fehérségben szétömlött nagy sárga foltra hasonlított a tanterem ablakából nézve, a feketéllő tábla előtt pedig olyanak tűnt, mintha valaki ügyetlenül próbálta volna lerajzolni a napot. Mása becenevet adott neki: Bundáskenyér. Mi az a bundás kenyér, kérdeztem, sohasem hallottam korábban ezt a szót. Hát bundás kenyér, tudod, felvert tojás, egy kis só, egy darab száraz kenyér, forró olaj...

Rajta is maradt ez a név, az egész iskola csak Bundáskenyérnek hívta. És amikor már mindennek vége lett, már elmúltak azok az évek, amikor félelmet keltett bennünk a fenyegetéseivel, a pótvizsgálóival, a megróvóival és az igazgatónál tett látogatásaival, akkor értettem meg, hogy szeretett bennünket, főként engem, és megállapítottam, voltaképp mindig így van, hogy a szeretetet csak a távolságában érzékeljük. Sohasem itt és most, mindig elillan, mint Mása alakja, amit felidézni és lefesteni igyekszem. Nem tudom, ki mondta később, vagy útközben szedtem-e össze valahol, hogy Poprženović tanárnőt fiatalkorában családi tragédia érte, és azóta nem nevet, elfelejtette, hogy mi a nevetés. Megdermedt, és soha senkire nem mosolygott, az arca

sápadt, vértelen maszk lett. Feketét nem akart viselni, sejtem, hogy miért, ilyen arccal feketében valóban madárra hasonlítana.

Egyszer lerajzolom majd azt a madarat.

Mégis szólok Másának, döntöttem el bizonytalanságomat elfojtva az utca kellős közepén, zavaros gondolatokkal. Ezt az ötven-egynéhány lépést át tudtam volna repülni, akár egy angyal valamilyen régi képről, és azt mondani: Mása, itt vagyok, rajta, vigyél magaddal, csinálj velem, amit csak tudsz. Mindenre készen állok. Biztosan megörülne nekem. Hol voltál eddig, oly rég nem jelentkeztél, mondaná, s kissé révedező szemének sarkában picit fény csillanna. Igen, szólok neki, állapotam meg abban a pillanatban magammal. Annyi év eltelt, végső ideje, hogy ez a szerelem valóra váljon. De aztán valami ismeretlen hang azt mondta bennem: nem, és kővé dermedtem. Egy idegen tekintetével néztem Mását, ahogy beszáll a melléte megálló autóba. Egy pillantás, és már ott sem volt. Ez a kép is eltűnt, mindegyik eltűnik, amit elképzelek, és sohasem jelenik meg többé. És ki tudja, meddig álltam volna még úgy ott mozdulatlanul, az utca másik felén lévő nem létező pontra meredve és azon igyekezve, hogy kiderítsek valamit a saját életemről, ha nem szólt volna hozzám egy toprongyos. Van-e egy kis apród, barátom, kérdezte, hogy egy kicsit felmelegítsem a bendőm. Amit csak ki tudtam kotorni a zsebemből, mind odaadtam neki. És lassan elindultam oda, ahova terveztem, az Akadémiára.

Lépdeltem a város utcáin, körülöttem lassan elfogyott a nap kevésbé érdekes része. És bennem, bennem nem volt egyetlen mondat sem, egyetlen összeszedett gondolat sem a súlyos ég alatt. Ez nem tett nyugtalanná, régen megtanultam már a világot hangtalanul és ámulattal figyelni, szavak nélkül, folyton Mására emlékezve. Felhagytam az illúziókkal, hogy mégis léteznie kell valamiféle rendnek és magasabbrendű oknak, s rájöttem, hogy minden, ami körülöttünk van, pusztán véletlenszerű. Ezek a kapcsolatok, szándékok, történések, emberek, lehetetlen kérdések, szerelmek, az eltűnő képek állandó váltakozása, igen, igen, mindez őserő, amely átfog és visz bennünket, ahogyan a felhők vonulnak könnyedén. Az osztályfőnökünk mondhatott, amit akart, ő hitt a fizikában. Azután is hitt benne, miután a tragédia megtörtént. Micsoda tévedés. Igen, minden őserő. Csak a felhők képzelik, hogy arra úsznak, amerre akarnak. Természetesen ez sem igaz. Ők is mindig a világ pereme felé sietnek. Még ma is, ezen a délutánon, amikor mozdulatlanoknak tűnnek, mint Poprženović asszonynak, a mi Bundáskenyerünknek az arca. És ezért kell festeni. Nem tudom, hogyan. De végre megértettem, hogy mire gondolt Prodanov tanár úr, amikor azt mondta, csak a képek állítják meg az időt.

100 És a szavak? A szavak szétszóródnak és eltűnnek, mint a felhők ott valahol a világ végén, ahol az utolsó fény kialszik.